

Trykt i 125 Exemplarer,
hvoraf dette er Nr. II.

Arthur Fenz med
venlig Gødskeelse 1931

Roskilde-Føljetoner.

Ved

Chr. Christensen.

III

Fattigskolen i Hersegade.

**Et forglemt Afsnit af Roskilde
Friskoles Historie.**

**En af dens Elever og en
af dens Lærere.**

Den 17. Februar 1835 approberer det kongelige danske Cancelli Oprettelsen af en Roskilde Friskole med en seminariouddannet, ugift Mand som Lærer, „saaledes at enhver af Købstadens Indvaanere, som ønsker det, uden Betaling kan indsætte sine Børn i den saaledes oprettede Friskole“.

En Afskrift i Kateketens Embedsbog giver denne Meddelelse, og fra en anden Optegnelse ved man, at i 1835 blev Borger- og Friskolen adskilte, samt at der opførtes en Bygning til Friskolen i Fattiggaarden. Den kostede i Følge Regning 800 Rigsdaler. Den meget simpe Bindingsværksbygning laa mod Øst inde i Gaarden bag ved Fattighuset i Bredgade. Den flankeredes af en lignende Bygning mod Vest, som

senere brugtes til Sygehus, senere igen til „Alderdomshjem“. Skolebygningen blev nedrevet for en Del Aar siden.

Naar man taler om Byens Friskole, tænkes der som Regel paa Friskolen paa Domkirkepladsen. Den er imidlertid, ligesom den første Skolebygning, nedrevet. Derimod staar endnu en Skolebygning, som vel de færreste vil anse for nogen Sinde at have været anvendt til det Brug. Det er Ejendommen Hersegade Nr. 15. Paa Troniers Kort over Roskilde 1845 staar denne Bygning angivet som: Fattigskolen. I 1835 blev 100 Børn udskilt af Borgerskolen og kom derefter grundet paa Fattigdom til at nyde fri Undervisning. Betegnelsen: Fattigskole forstaas ikke rigtig i Nutiden, hvor den meste Skolegang er gratis selv for dem, der strengt taget ikke behøver det.

Hersegade Nr. 15 er en meget gammel og uanselig Bygning. Den har engang været ejet af Roskilde Kommune. I 1777 købte Byens Magistrat den af Herredsfoged i Ramsø-Tune Herred, kgl. Raadmand, By- og Raadstueskriver i Roskilde Peter Friis. Den købtes til Brug for Husar-eskadronen, og Ejendommen benyttedes til Magasin, Fourage og Sygestue for Soldaterne. Da Roskilde befriedes for denne Garnison i 1842 — Eskadronen laa her i Byen fra 1777 til 1842 — har Magistraten antagelig overladt Bygningen til Købstadens Skolevæsen, og i Aarene derefter er den taget i Brug til Skolebygning. Maaske har Forholdene da allerede været for indskrænkede i Huset inde bag Fattiggaarden.

Ejendommen i Hersegade bestod af et grundmuret Forhus ud mod Gaden paa otte Fag, indrettet til Værelser med to Kakkellovne, et Køkken og et Portrum, af et Baghus paa ni Fag, bestaaende af een stor Stue med en Skorsten opført fra Grunden, og af et Sidehus, indrettet til „Brændsel og Locum“. Endvidere fandtes en mursat Brønd med Pumpeværk, et Gaardsrum og en Plads Øst for det nævnte Baghus. — I disse Omgivelser undervistes Friskolens Børn. Drengene for sig selv i Baghuset, der for faa Aar siden er nedrevet, og Pigerne i Forhuset, der staar uforandret i sin Inddeling af Stuerne og i sit Udseende. Til venstre for Indgangen fra Gaden har Pigerne haft en rigtig god, stor Skolestue med Bjælkeloft, og til højre boede Læreren. Paa Pladsen bag Baghuset gjorde Børnene Gymnastik i det frie. Denne Plads grænser mod Øst op til Muren om Graabrødre Kirkegaard.

En af Skolens Elever.

Det er kun et Faatal af ældre Mennesker, der kan huske, at der har været Friskole i Hersegade, endnu færre, eller maaske kun en eneste nulevende, der kan fortælle om den Tid, hvor han selv gik i Skole dér. Det er forhenværende Jordbruger Christen Petersen paa Roskilde Mark, der i Morgen, Søndag den 9. Februar, fylder 92 Aar. Da Christen Petersen for to Aar siden fyldte 90 Aar og samtidig, i Anledning af sin Deltagelse i Krigen 1864, fik overrakt Dannebrogsmændenes Hæderstegn, om-

talte „Roskilde Tidende“ ham og bragte et Billede af den smukke og ranke Olding, der endnu er meget kraftig. Han bor hos sin Datter og Svigersøn, Jordbruger Søren Clausen, hvem han har overladt sin Ejendom. Sjælden levende er hans Hukommelse, og sjælden er denne Mands Begavelse. Naar man spørger en eller anden, der har gaaet i Almueskolen eller i en tilsvarende, om hans Skolegang, faar man som Regel det Svar, at de mest lærte „Salmebog og Katekismus“. Men Christen Petersen mindes ikke alene Religionstimerne, han fortæller om Historieundervisningen og Regnetimerne og har endnu ikke glemt, hvad han har lært. Dertil har han endnu en smuk Haandskrift. Ingen kan i sine Kundskaber være en bedre anbefaling for Friskolen i Roskilde for godt 80 Aar siden end denne gamle Mand, men han tager ikke Æren selv. Han giver den til den dygtige Lærer, Hans Andersen. Christen Pedersen begyndte sin Skolegang, da han var paa niende Aar, altsaa 1847. Han vandrede daglig den lange Vej ude fra Roskilde Mark, hvorfra Børnene indtil Begyndelsen af 1880'erne maatte søge Skole inde i Roskilde By. Der var kun to Klasser i Skolen, og han kom først i anden Klasse da han var tolv Aar. Da han var fjorten, blev han konfirmeret i Domkirken af Domprovst Ortved.

Ved Siden af Skolen boede der en Kone, „Rasmus Snedkers“. Hun solgte Brød og Basser til Børnene, hvis de da ellers havde noget at købe for. Christen Petersen husker som sin første Læ-

rer Chr. Bech, senere omtaler han kun Lærer Andersen. — Om denne Lærers Forstaaelse af Børnene fortæller han følgende lille Oplevelse. Da Christen en Dag tegnede i Regnetimen, hvad man ikke maatte, kom Læreren hen for at se, hvad det var, han tegnede. Da han saa, at Drengen havde gjort Forsøg paa at gengive Frederik den Syvendes kendte Træk, skændte han ikke, men sagde i Stedet for opmuntrende: Han er ham ikke saa ulig endda. — Denne Ros mindes den gamle Mand endnu med Glæde.

Lærer Hans Andersen.

Om Lærer Hans Andersen kan vi hertil føje nogle Oplysninger, som ogsaa knytter sig til mundtlig Overlevering. — Han er født i Stenløse 1820. Som ung gennemgik han det kgl. Blaagaard-Jonstrupske Seminarium og bestod sin Eksamen med første Karakter med Udmærkelse. I 1842 blev han Hjælperlærer ved Roskilde Borgerskole, og fra November 1847 knyttedes han som Lærer til Friskolen med Bolig sammesteds. Lærer Andersen anerkendes af alle, der har kendt ham, for at have været en meget dygtig Mand, sandhedskærlig, som Lærer retfærdig og streng, men med stor Kærlighed til sine Elever. Regning skal have været hans Hovedfag, og det fortælles for ganske sikkert, at det i Virkeligheden er ham, der har udarbejdet Grundlaget for den senere saa stærkt benyttede Chr. Hansens Regnebog. En af hans Døtre, som er bosiddende her i Byen, mindes saaledes, at Børnene i hans Skole, hvor hun selv var Elev, i Ste-

det for trykte Regnebøger benyttede en Samling løse Sedler, som hendes Fader havde skrevet. Han skal engang have laant sine Optegnelser ud til Chr. Hansen, og da Regnebogen udkom, mente Andersen at genkende store Dele af sit Arbejde i den.

Lærer Andersen blev i 1853 Lærer og Kirkesanger i Solrød, og der paa Egnen er der endnu en Del Mennesker, der mindes ham. Det sagdes om ham, at han derude regerede som en Konge. Maaske var det, fordi han fik Lejlighed til at være Bønder og Sogneraad behjælpelig, baade med sine Kundskaber og med sin Skrivefærdighed. Det var jo ikke hver Mands Sag tidligere at kunne skrive sit eget Navn. Dertil mindes han for sin Retfærdighed over for Eleverne. I ældre Tid havde Gaardmændenes Sønner de øverste Pladser i Skolen, enten de kunde noget eller ej, men Lærer Andersen bedømte enhver efter Flid og Dygtighed, og skønt han mødte megen Modstand fra de rige Forældres Side, tog han dog ikke i Betænkning at føre sine Synspunkter igennem. Skellet laa for ham ikke ved, om man var fattig eller rig, Gaardmandssøn eller Husmandssøn, han anbragte sine Elever øverst og nederst efter Fortjeneste og lod sig ikke bøje. — Han var Lærer i Solrød til 1890 og døde først 1903, 83 Aar gammel.

Lidt Spøgeri i den gamle Bygning.

I en gammel Bygning, som den i Hersegade Nr. 15, var det ikke saa underligt, om et og andet kunde passere. Da Lærer Ander-

sen, om hvis Sanddruhed ingen var i Tvivl, boede dér, mens han endnu var Ungkarl, skete det ikke saa sjældent, at Dørene smækkedes op om Natten, og det var, som om nogen kom ind i Stuen. Naar han saa med Sindsro sagde: Naa, er du nu der igen, din gamle Rad, svarede der vel nok, men Andersen vilde aldrig til sine Omgivelser sige, hvad der var svaret. — Da Læreren senere blev gift med en af Vognmand Lars Pedersens Døtre fra Hersegade, mærkede hun ogsaa Spøgeriet. Naar hun gik hen over Gulvet, var det undertiden, som om der blev trukket i hende bagfra, og lagde hun sin Hat fra sig paa Sofaen, blev den kastet paa Gulvet. Men Opklaringen paa disse Smaaubehageligheder udeblev ikke.

Da Ejendommen i 1854 af Købstadens Skolevæsen solgtes ved Auktion, købtes den først af Slagter Otto Lund, der imidlertid samme Aar afhændede den til Værtshusholder Ole Poulsen. I Baghuset, hvor der før havde været Drengeklasse, blev Gulvet brudt op, Rummet skulde nu bruges til Dansesal — den senere saa bekendte Ole Poul's Sal i Hersegade. Under Gulvbrædderne dér fandt man Skelettet af et Menneske. — og det hjalp. Genfærdet har vel saa faaet Fred — siden har i hvert Fald ingen været ulejligen af Spøgeriet.

Naar den gamle Friskolebygning i vore Dage ser saa lille ud og ligger saa lavt i Gadelinjen, skyldes det ikke saa meget selve Huset som det Forhold, at Hersegades Niveau gentagende er

hævet. Under Jordoverfladen staar Ejendommen paa en Granitsokkel af $1\frac{1}{2}$ Alens Højde, og muligvis har Ejendommen engang endog været imponerende for sin Tid. En Herredsfoged har i hvert Fald haft sin Bolig der, og Roskilde Bys Magistrat har paa et Tidspunkt befundet den at være værdig og egnet baade til Garnisonssygehus og senere til Skole. Men det var ogsaa i Aarene før 1854.
